

VĒRTĪBAS PROFESIONĀLO SKOLU AUDZĒKŅU PASAULES UZSKATĀ

Values in the World View of Vocational School Students

Inese Augškalne

Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts

Beatrise Garjāne

Rīgas Pedagoģijas un vadības augstskola

Jānis Rozenblats

Rīgas Tehniskā koledža

Abstract. *The goal of the vocational education is not only to provide the economy with qualified professionals, but also to promote personal development of vocational school students, their motivation, critical thinking, responsibility, values. Values make core of the human world view. In educational perspective, values and world view position the vocational school graduate as a person and professional who is aware of the meaning of life and able to achieve constructive goals in his/ her life. Therefore the study is characterizing personal and professional values as a significant component in the world view of vocational school students in the long term perspective (1998-2013). The results of the research on the process of formation of professional values in Riga Technical High School (1998) and Riga Technical College (2013) and vocational school students world view (2012) have been contrasted and analysed. The results of the study stress the necessity of actualization of the value of profession acquired in the vocational school student's experience during vocational education.*

Keywords: *personal values, personality formation, professional values, vocational education, world view.*

Ievads

Introduction

Atbilstoši sociāli ekonomiskajai situācijai Latvijā mainās sabiedrības priekšstats par profesionālās izglītības mērķiem, atzīstot, ka profesionālās izglītības uzdevums ir ne tik daudz nodrošināt tautsaimniecību ar šobrīd nepieciešamajiem profesionāļiem, bet galvenokārt attīstīt profesionālo skolu audzēkņu personību, aktivizēt motivāciju un apņemšanos, kritisko domāšanu, atbildību, vērtības. Vērtības ir cilvēka pasaules uzskata kodols, bet pasaules uzskats kā individuāla paradigma, pamatattieksme pret sevi un pasauli veidojas un attīstās visas dzīves laikā un nosaka katra cilvēka dzīvesdarbības virzienu. Pasaules uzskats, būdams veids, kā cilvēks skatās uz pasauli, ietver morālo pieredzi par pasaules morālo kārtību (Gādamers, 1999: 102.). Pedagoģijas perspektīvā ir novērojama pasaules uzskata saistība ar izglītībā iegūstamo cilvēka pieredzi un īpaši ar šīs pieredzes morālajiem (vērtību) aspektiem, jo

vērtībās balstītas nozīmīgas attieksmes iespaido dzīves mērķa un dzīves jēgas izpratni un realizāciju. Pasaules uzskats kā pamatattieksme izpaužas vērtībās, ir cilvēka pašapziņas forma un pamato personības augstākās garīgās vajadzības (Vedins, 2008). Cilvēka sevis apzināšanās, savu attieksmju un personificētu vērtību kopums ir tas, kas nosaka viņa skatu punktu – pamatattieksmi – uz pasauli, no kura veidojas pasaules uzskats. Tādējādi cilvēks noteiktā veidā kļūst par pasaules autoru (Heidegers, 1998:62).

Pasaules uzskats pozicionē profesionālās skolas absolventu kā personību un topošo profesionāli, kas apzinās dzīves jēgu un izvirza konstruktīvus dzīvesdarbības mērķus, tāpēc raksta mērķis ir raksturot personiskās un profesionālās vērtības kā pasaules uzskata nozīmīgu komponentu profesionālo skolu audzēkņiem laika perspektīvā (1998-2013).

Lai to panāktu, ir salīdzināt un analizēti rezultāti, kas iegūti profesionālo vērtību veidošanās pētīšanā Rīgas Tehniskajā ģimnāzijā (Rozenblats, 1998) un Rīgas Tehniskajā koledžā (2013), kā arī profesionālo skolu audzēkņu pasaules uzskata izpētē (Augškalne, 2012).

Vērtībās balstīta dzīves pamatattieksme – pasaules uzskats *World-view as value based attitude towards life*

„Katrs patiess pasaules uzskats ir intuīcija, kas nāk no stāvēšanas dzīves vidū (Dilthey, 1960: 22.). Pasaules uzskats kā stāvēšana dzīves vidū veido noteiktu dzīves pozīciju, tātad pozicionē cilvēku attiecībā pret pārējo pasauli. Šī pozīcija ir aktīva un konstruktīvojoša, jo ciešā saistība ar dzīves (pasaules) norisēm ietekmē cilvēka personības veidošanos un attīstību. Pasaules uzskatā atklājas cilvēka pamatattieksme pret dzīvi. Tā sastāv un veidojas no dažādām attieksmēm pret atsevišķām dzīves (pasaules) izpausmēm un notikumiem, sevi un citiem. Pedagoģija, skatot attieksmes kā integrālu personības īpašību, kas veidojas dzīvesdarbības pieredzes, zināšanu apguves, pārdzīvojuma un gribas piepūles vienībā un izpaužas vērtībās, mērķos un ideālos (Špona, 2006: 24.), uzsver to veidošanās nozīmīgumu izglītībā, kas ietver arī profesionālo izglītību. Attieksmju veidošanās procesā ir nozīmīga gan zināšanu iegūšana (konstruēšana) un pieredzes apzināšanās, gan eksistenciālais pārdzīvojums un griba.

Attieksmes pret pasauli top visas cilvēka dzīves laikā, arī pedagoģiskajā procesā, balstoties individuāli pārdzīvotās - personificētās vērtībās. Tādējādi attieksmes kā audzināšanas rezultāts un uzdevums norāda garīgās sakarības, kas veidojas pieredzē un vienlaikus pamato cilvēka dzīvesdarbību. Taču pasaules uzskats nozīmē arī katras nācijas pasaules uzskatu noteiktā laikā: kopējus uzskatus, kuros līdzdalīgi visi (McCarty, 1978: 136). Tātad pasaules uzskats vienlaikus ir individuāls un arī kopējs uzskats, ko cilvēks pārņem, dzīvojot kādā konkrētā sabiedrībā un laikā. Līdz ar to pasaules uzskats iegūst sociālas parādības, ko ietekmē noteikta sociāla realitāte, raksturu. Pedagoģija kā šīs

realitātes sastāvdaļa un nosacīta veidotāja spēj ietekmēt pasaules uzskatu – pamatattieksmi pret dzīvi – arī profesionālajā izglītībā.

Pasaules uzskata tapšanā nozīmīgs ir cilvēka vērtējošais prāts, emocijas, jūtas. Pasaules uzskats sākas ar prāta radīto pasaules tēlu – atspoguļojumu personības noteiktu konceptu un spriedumu kopumam. Balstoties uz to, tiek veidota dzīves vērtību sistēma. Pasaule atklājas kā labumu un vērtību pasaule (Celms, 1934: 135), noteiktas vērtības tiek vai nu individuāli pieņemtas, vai atgrūstas. „Tādā veidā apstākļi, personas, objekti kļūst svarīgi attiecībā pret visu realitāti, un visums tiek apzīmogots ar nozīmi” (Dilthey, 1960: 26). Veidojas augstākie ideāli un dzīves pamatprincipi, kas piepilda pasaules uzskatu ar vitalitāti un spēku. Tādējādi vērtības, kas tiek personiski pieņemtas, kļūst par pamatu, kas formē individuālo dzīvi un reizē ar to arī sabiedrības dzīvi (Dilthey, 1960). Kaut arī pasaules uzskati un to sastāvā esošās vērtības atšķiras dažādiem cilvēkiem, tie ir strukturāli vienveidīgi, jo balstās gan cilvēka prāta uzbūvē, gan ir saistīti ar noteiktu sociālo realitāti. Tādējādi ir iespējams apgalvot, ka tajos ir noteiktas vērtības, un tie var mainīties iekšēji, konsekventi vai neksekventi pievienojot vai atmetot idejas, vērtības un attieksmes.

Pasaules uzskata veidošanās ir process, atrašanās ceļā, atbilžu meklējumi uz jautājumiem, kuri bieži vien ir svarīgāki nekā atbildes uz tiem. Tā ir iespēja cilvēkam apjēgt realitāti viņa aktuālajā situācijā (Jaspers, 2003:12). Galvenais pasaules uzskata jautājums par to, vai cilvēks saka jā vai nē dzīvei tās veselumā, ierosina analizēt jauniešu personisko iesaistīšanos dažādu dzīves situāciju vērtējumā un izvirzīt ideju par vērtību personifikāciju un pozicionēšanos saistībā ar pasaules uzskatu. Veidojot vērtībās balstītu pozicionēšanos pasaulē, pasaules uzskats regulē un virza izpratni par cilvēka eksistenci un tās jēgu. Katra „personīgā filozofija”, balstoties noteiktās vērtībās, atklājas kā pasaules un dzīves gudrība jeb dod cilvēkam pasaules uzskatu (Heideger, 1988: 9.-12; Heideger, 1953/1996:51.) un kļūst par dzīves virzītāju. Profesionālo skolu audzēkņu pasaules uzskatā par nozīmīgākajām var izvirzīt personiskās un profesionālās vērtības, jo mūsdienās arvien vairāk ir vajadzīgi cilvēki, kuri ir spējīgi apmierināt nepārtraukti maiņai pakļauto darba tirgus pieprasījumu, spēj pielāgoties jauniem apstākļiem un nepazaudēt savu identitāti, plānot profesionālo darbību, finanses, pieņemt politiska, ekonomiska u.c. rakstura lēmumus (Vienotas metodikas izstrāde profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšanai un sociālo partneru iesaistei un izglītošanai. Teorētiskais pamatojums, 2007:8.). Ir nepieciešama spēja skaidri apzināties vērtības, prasme respektēt citu cilvēku vērtības (Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development, 2009). Pētījumā par personiskajām vērtībām ir pieņemtas vērtības, ko nenosaka likums, profesija vai sabiedrība, bet gan cilvēks pats, vērtības, kas nosaka cilvēka attieksmes un uzvedību (Gulla, 2010), par profesionālajām vērtībām - tās, kas tiek uzskatītas par svarīgām darbam noteiktā jomā vai noteiktā profesijā (Artur, Davidson, Lewis, 2005; Shaw, Degazon, 2008).

Pētījuma metodika *Methodology of Research*

Raksta pamatā ir fenomenoloģiski ievirzītu pētījumu par jauniešu vērtību izpratni rezultāti, kuri iegūti ar kvantitatīvo (atkārtotas individuālās rakstveida aptaujas) un kvalitatīvo (profesionālo skolu audzēkņu Valsts centralizētā eksāmena latviešu valodā un literatūrā darbu – pedagoģisko dokumentu - analīze) metožu palīdzību. Datu analīzē izmantota aprakstošā statistika un kontentanalīze, izmantojot Weft QDA brīvpieejas datorprogrammu. Pētījuma bāzi veido respondentu kopas: 1998.gadā - 450; 2004. gadā - 40, 2007.gadā - 40, 2011.gadā - 40, 2013.gadā – 40, kopumā 610 respondentu. Pētījums veikts 1998., 2004., 2007., 2011., 2013. gadā.

Profesionālās vērtības profesionālo skolu audzēkņiem *Professional values in vocational school students*

1998. gadā Rīgas Tehniskajā ģimnāzijā veiktajā pētījumā (Rozenblats, 1998), uzmanība tika pievērsta profesionālo vērtību hierarhiskajai struktūrai (skat. 1.tabulā pirmo kolonu.). 2013. gada anketēšanā Rīgas Tehniskajā koledžā audzēkņi izvirzīja 2 vērtību grupas – profesionālās (skat. 1. tabulu) un personīgās vērtības (skat. 2. tabulu), norādot tās katrā grupā pēc svarīguma.

1. tabula

Profesionālo vērtību izvēle (pēc nozīmīguma) *Selected professional values (according importance)*

1998.gads Profesionālās vērtības	2013.gads Profesionālās vērtības
Labi nopelnīt	Nauda
Izvirzīties dzīvē uz augšu	Profesionālās zināšanas un prasmes
Kļūt par speciālistu	Sevis pilnveidošana, savu spēju realizēšana
Patstāvība	Labas attiecības kolektīvā
Valodu prasme	Prasme precīzi veikt darbu
Zināšanu pilnveidošana specialitātē	Būt noderīgam citiem
Būt derīgam cilvēkam	Cieņa Prestižs
Atbildība par darba rezultātiem	Karjera Brīvs darba režīms
Cieņa	
Karjera	
Sevis pilnveidošana	
Uzņēmīgums	
Zināšanas	Patstāvība Viegls darbs siltās telpās Tīrs darbs
Izlemšanas spējas un prasmes	

Anketēšanas rezultāti ir saturiski līdzīgi profesionālo vērtību hierarhijā. Kaut arī dažādos vārdos izteiktas (nauda, labi nopelnīt) nauda vai peļņa kā vērtība ieņem vadošo pozīciju gan 1998., gan 2013. gadā. Zīmīgi, ka arī pie dzīvē nozīmīgajām vērtībām nauda ierindota visai augstajā 5. vietā (skat. 2. tabulu). Jaunieši to ir atzinuši par nozīmīgāku nekā draugi, darbs, sports un vaļasprieks. Vienlaikus 2011. gadā (skat. 2. tabulas 3. kolonnu) nauda neieņem līdera pozīciju. Ja atzīstams, ka sportam un vaļaspriekam ir tiešām nepieciešami noteikti naudas līdzekļi, tad jautājums par draudzību paliek atklāts un vedina uz pārdomām, kāds pasaules uzskats balstās šādā vērtību izkārtojumā. Augsts materiālās labklājības novērtējums rada pārdomas par profesionālās izglītības atbilstību ilgtspējīgas attīstības principam (Eiropas Padomes secinājumi par izglītību ilgtspējīgai attīstībai, 2010.) un bažas par vērtību satvaru jaunieša personībā.

Nākamās divas pozīcijas ir līdzīgas: 2013. gadā profesionālās zināšanas un prasmes (klūt par speciālistu – arī 1998. gadā) tiek vērtētas pietiekami augstu, būtiski pieaugusi nozīme sevis pilnveidošanai kā vērtībai un savu spēju realizēšanai (sevis pilnveidošana, izvirzīšanās dzīvē uz augšu - 1998. gadā). Svarīgi, ka jauniešiem šķiet nozīmīgas labas attiecības kolektīvā, mazliet augstākā pozīcijā nekā iepriekš - prasme precīzi veikt darbu (atbildība par darba rezultātiem – 1998. gadā) un vēlme būt noderīgam citiem. Karjera, cieņa un prestižs 2013. gadā joprojām saraksta zemākajās vietās, taču būtiski, ka tās tomēr ir nosauktas. Uzmanību pievēršama faktam, ka patstāvība 2013. gadā netiek vērtēta tik augstu kā iepriekš un valodu prasme kā profesionāla vērtība vairs netiek atzīmēta. No profesionālajām vērtībām ir izzudis uzņēmīgums, taču zināšanas, ja tiek uztvertas kā profesionālās zināšanas, ir otrajā vietā. Novērtēts tiek arī „tīrs” vai viegls darbs, darba apstākļi (siltās telpās), taču izlemšanas spējas un prasmes vairs profesionālo vērtību vidū 2013. gadā nav konstatējamās.

Personiskās vērtības profesionālo skolu audzēkņiem *Personal Values of the Vocational School Students*

2004., 2007. un 2011. gada dati tika iegūti, analizējot profesionālo skolu audzēkņu radošos darbus – pārspriedumus, kas rakstīti Valsts centralizētajā eksāmenā latviešu valodā un literatūrā (skat. 2. tabulu). Šajā gadījumā nav zināms, tieši kurā profesionālās izglītības iestādē mācās konkrētā darba autors. Bez tam, iespējams, darbos minētās vērtības lielā mērā nosaka piedāvātie pārsprieduma temati, kuru iespējamā ietekme visvairāk ir izteikta 2011. gada darbos, kur bija iespējams tikai viens temats visiem („Prāta un jūtu pretruna”). Vērtības tika noteiktas un aranžētas, veicot radošo darbu kontentanalīzi un padziļinātu teksta analīzi; šajā gadījumā audzēkņiem netika piedāvāts izvēlei noteiktu vērtību uzskaitījums (Augškalne, 2012).

Personisko vērtību izvēle (pēc izvēlu biežuma)
Selected personal values (according frequency of choises)

2004. gads Vērtības (kontentanalīzes dati)	2007. gads Vērtības (kontentanalīzes dati)	2011. gads Vērtības (kontentanalīzes dati)	2013. gads Vērtības (anketēšanas dati)
Ģimene	Draudzība	Mīlestība	Ģimene
Brīvība	Mīlestība Zināšanas	Jūtas	Veselība
Zināšanas	Sapratne Uzticība	Prāts	Izglītība
Nauda	Uzticēšanās Labestība Ģimene	Ģimene	Mīlestība
Daba	Godīgums	Draudzība	Nauda
Mīlestība Valsts Izvēles iespējas Darbs Sapratne	Valsts	Uzticība	Draugi
Cieņa Draudzība Labestība	Cieņa Piedošana Izvēles iespējas	Piedošana	Darbs
		Čaklums	Sports
		Nauda Darbs Brīvība Dzimtene Godīgums	Izpriecās Vaļasprieks

Rezultātu sastatījumam vispirms jānorāda datu ieguves metožu atšķirība. Kontentanalīzē atklātas profesionālo skolu audzēkņu radošajos darbos minētās, pašu izvēlētās personiskās vērtības (skat. 2. tabulas 1., 2., 3. kolonnu). Pēc izvēlu biežuma (38; 33, 26, 25, 24,19) lielākā daļa jauniešu par sev nozīmīgām uzskata mīlestību, ģimeni, draudzību, zināšanas, uzticību. 2011. gadā izteikti bieži - 36 gadījumos - minētais prāts un jūtas kā vērtība šajā gadījumā netiek skatīta, jo to noteica pārsپردuma temats. Kā vērtības minētas čaklums un piedošana, arī nauda kā vērtība, bet salīdzinoši pa gadiem: 2004. un 2011. - zemākā vietā vērtību hierarhijā, 2007. gadā nauda vispār nav starp vērtībām. Lai gan 2004. gadā tai ir augstāks izvēlu daudzums nekā mīlestībai, 2011.gadā nauda jau ir tikpat nozīmīga kā brīvība, dzimtene, godīgums un darbs.

Pedagoģiskajos dokumentos respondenti izvēli pārsvarā pauž deklarātīvi (darbu fragmentos saglabāta pārsپردumu autoru ortogrāfija un izteiksmes veids, iekavās norādīts pārsپردuma rakstīšanas gads). Vērtības ir izteiktas kā sociāli nozīmīgas:

- *Izvēloties ar prātu , vajag izvēlēties nodrošinātu dzīvi, naudu (2004.)*

- *Cilvēki, kuriem nav naudas, viņiem nav ko ēst, viņiem nav kur dzīvot (2004)*
  - *Jāpelna nauda, lai varētu nodibināt un nodrošināt savu ģimeni (2004.)*
  - *Cilvēkiem mūsdienās galvenais ir nauda, prestižs amats (2007.)*
  - *Daudziem cilvēkiem svarīgāks ir finansiālais stāvoklis (2011.)*
- Atsevišķos gadījumos nauda, mājas un ģimene tiek minētas vienotā uzskaitījumā, iespējams, uzskatot par vienādi nozīmīgām, piem.:
- *Kas priekš cilvēka ir vērtība, tas ir vis, tas ir viņa ģimene, mājas, mājas pavards, nauda, mantas (2004.).*
- Daudzos gadījumos kā vērtības minētas mīlestība, ģimene, attiecības ar citiem cilvēkiem, arī brīvība, atbildība un piedošana:
- *Tas viss, ko būsi satvēris un sevī ieslēdzis, tev noderēs (2004.)*
  - *Liela nozīme cilvēka dzīvē ir arī darbam, karjeras veidošanai (2004.)*
  - *Kāds tu būsi pret citiem, tā tie citi būs- uzvedīsies pret tevi, attiecies pret sevi attiecīgi kā tu attieksies pret visiem (2007.)*
  - *Tas ir ļoti grūti, cik daudz cilvēku zaudē atbildības sajūtu, pret ģimeni, darbu pret apkārtējo sabiedrību, kļūstot par brīvības upuri (2004.)*
  - *Cilvēcīgās attiecības, tās šai dzīvē ir svarīgas, tās ir dzīves pamatā. (2004.)*
  - *Laimes veidi var būt dažādi: mīlestība, prieks par kait ko (2004.)*
  - *Citi jūtas laimīgi, ja viņiem ģimenē visi ir veseli (2004.)*
  - *Piedošana, māka piedot, tas tomēr noder veidojot attiecības vienam ar otru (2007.)*
  - *To, lai būtu mīļš, draudzīgs (2007.)*
  - *Šie cilvēki kam ir šī atbildības sajūta, palīdz citiem pamatā, tā ir paša ģimene, tad arī citiem vaig palīdzību, tad arī parādās prieks par sevi, jo šie cilvēki sāk tevi slavēt (2004.)*
  - *Atrodot sev pretēja dzimuma pārstāvi, izveido ģimeni, atrod pastāvīgu darbu, lai nodrošinātu ģimeni (2004)*
  - *Vajag atrast cilvēku ar plašu dvēseli un uzticēties viņam (2007.)*
  - *Mīlestība bieži palīdz mums izvairīties no nepatīkšanām (2011.)*
  - *Dzīvē ir patiesā vērtība brīvībai un ģimenei, sabiedrībai un brīvībai (2011.)*

Vērtību izvēle liecina, ka tās respondentiem ir nozīmīgas, taču paūž atsvešinātu nostāju, jo tikai vienā no citētajiem fragmentiem „mīlestība ... palīdz mums”, t. i., respondents runā par sevi kā kādas grupas „mēs” sastāvdaļu, kam mīlestība ir nozīmīga. Pārējos gadījumos ir izteikti vispārīgi spriedumi vai arī minēti „citi”, pie kuriem respondents sevi nepieskaita. Reizēm rodas iespaids, ka darbu autori neprot pietiekami skaidri izteikt savas domas. Pretstatā jau citētajam nākamajos fragmentos ir konstatējama personiska attieksme, personiskais viedoklis, vēlmes un cerības, kas saistās galvenokārt ar cilvēku savstarpējām attiecībām, draudzību, uzticību, sapratni un līdzjūtību, mīlestību,

arī mīlestību pret savu zemi. Darbu autori runā par sevi kā indivīdu „es” vai sevi kā kādas grupas ”mēs” locekli, tādējādi uzsverot personisko attieksmi:

- *Savā ikdienas dzīvē es cilvēkā meklēju labu, uzticamu draugu, ar labu humorsajūtu, spēju izprast un uzklaut, ja ir nepieciešams kādā grūtā brīdī.(2004.)*
- *Es meklēju saprašanos pret mani, lai mēs saprastos no pusvārda (2004.)*
- *Cilvēku es varu iepazīt pārbaudot viņa uzticību, vai viņš prot glabāt noslēpumus.(2007.)*
- *Es meklēju cilvēkos uzticību un patiesumu (2007.)*
- *Mēs meklējam sev draugus (2007.). Man ir tāda draudzene, kurai var uzticēties(2011)*
- *Meklējam cilvēku, kuru mēs gribam redzēt sev blakām visu dzīvi (2007.)*
- *Es meklēju cilvēkā arī kaut ko priekš sevi, lai man tas cilvēks patiktu, būtu mīļš (2007.)*
- *Es uzskatu, ka bez mīlestības cilvēki neizdzīvotu (2004.)*
- *Cilvēkos es noteikti meklēju uzticamību, sapratni un līdzjūtību, priekš manīm tie dzīvē ir galvenie principi, un es ceru tos atrast (2007.)*
- *Draudzējoties ar Lailu, es atradu sapratni, jo viņa bija cilvēks, kuram varēju izstāstīt visu, kas man uz sirds. Ja biju ļoti priecīga, tad viņa arī bija priecīga, bet, ja man bija skumji, tad viņa mani vienmēr uzklautāja.(2004.)*
- *Mēs mīlam savu zemi un ar sirdi saprotam, ka te ir mūsu mājas (2011)*
- *Vēlos, lai katrs mēs atrodam sev īsto, un, lai tā it kā otrā mīlestība nejauc mūsu skaisto – ģimēni, laimi, ko esam pelnījuši mēs visi (2011.)*

Salīdzinot ar 2013. gada anketēšanas rezultātiem (skat. 2. tabulu), konstatējams, ka nozīmīgākās vērtības ir ģimene, veselība, izglītība un mīlestība. 2004. gadā audzēkņi ir minējuši darbu, taču tas nav starp svarīgākajām vērtībām, bet 2007. gadā darbs pie vērtībām nav norādīts vispār. 2013. gadā veselība un izglītība kā vērtības atrodas augstā nozīmīguma līmenī; ģimene un mīlestība ir minētas līdzīgi kā 2011. gada datos.

Kopumā vērtību izvēle liecina gan par jauniešu vecumposmam raksturīgajām personiskajām vērtībām un, iespējams, ataino svārstības valsts sociāli ekonomiskajā situācijā un ģimeņu materiālajā labklājībā, kas veido sociālo kontekstu vērtību prioritātēm Tomēr bažas rada darba kā vērtības izpratne, jo vērtību hierarhijā darbs ir nenozīmīgā pozīcijā, salīdzinot, piemēram, ar naudu. Turklāt tikai starp citu atzīta dzimtenes vai valsts vērtība. Kā pedagogiska problēma ir uzlūkojama situācija, ka pietiekami respektablā pētījuma bāzē nav nevienas (!) norādes par iegūstamo profesiju vai sava profesionālā darba rezultātu kā vērtību.

Secinājumi *Conclusions*

1. Pedagoģijas perspektīvā vērtības un pasaules uzskats pozicionē profesionālās skolas absolventu kā personību un topošo profesionāli, kas apzinās dzīves jēgu un izvirza konstruktīvus dzīvesdarbības mērķus.
2. Profesionālo skolu audzēkņu uzskatos profesionālo vērtību izvēlē aplūkotajā laika periodā (1998.-2013.) atbilstoši svārstībām valsts un ģimenes ekonomiskajā situācijā dominē nauda/ peļņa kā nozīmīgākā vērtība; personisko vērtību prioritātes ir ģimene un mīlestība.
3. Profesionālo vērtību vidū ir palielinājusies profesionālo zināšanu un prasmju, sevis pilnveidošanas un savu spēju realizēšanas, labu attiecību kolektīvā nozīme, kas varētu liecināt par apzinātu pozicionēšanos sabiedrībā un augstāku sevis apzināšanās līmeni; toties nav vērojama iegūstamās profesijas atzīšana par vērtību, kas uzskatāma par pedagoģisku problēmu profesionālajā izglītībā.

Kopsavilkums *Summary*

The key question of the world view is the question whether the person says yes or no to the life in its wholeness. It sets out to analyse personal involvement of young people in assessment of various situations of life, and proposes the idea of value personification and positioning in the relation to the world view.

Values form the core of the world view, which positions the human being in the world; drive the understanding of the human existence and the meaning of life. In the world view of vocational school students personal and professional values are of great importance. In the educational perspective values and the world view position a vocational schools graduate both as a person and as a professional who is aware of the meaning of life and able to set constructive goals.

The article is based on phenomenological study of values, expressed by 610 vocational school students in 1998, 2004, 2007, 2011, 2013. In the analysis of data, content analysis using WeftQDA software is performed and descriptive statistics The results show that among professional values money/ profit is in dominant position which shifts slightly according to the fluctuation of economic situation in the state and family. Love and family are the priority among personal values.

The value of professional knowledge and skills, self-development and implementation of one's abilities, good relationship among co-workers has increased during the period of 1998-2013. That may indicate the increasing level of self-awareness and intentional positioning in society. In the same time, there is no recognition of one's profession as a value which indicates the problem in vocational education.

Literatūra
Bibliography

1. Artur, J., Davidson, J., Lewis, M.(2005). *Professional Values and Practice: Achieving the Standards for QTS*. New York: RoutledgeFalmer.
2. Augškalne, I. (2012). *Profesionālo skolu audzēkņu pasaules uzskata izpēte*. Promocijas darbs pedagogijas doktora zinātniskā grāda ieguvei. Jelgava, LLU (Ar rokraksta tiesībām) 161.lpp
3. Celms, T. (1934). *Tagadnes problēmas*. Rīga: Valters un Rapa.
4. Dilthey, W. (1960). *Dilthey's Philosophy of Existence: Introduction to Weltanschauungslehre trans. By W.Kluback and M.Weinbaum*, Vision. London: Vision Press Limited.
5. *Eiropas Padomes secinājumi (2010.gada 19.novembris) par izglītību ilgspējīgai attīstībai* (2010/C 327/05). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010.gada 4.decembrī [tiešsaiste] [skatīts18.01.2013.].
Pieejams:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:327:0011:0014:LV:P>
6. Gādamer, H. G. (1999). *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava.
7. Heideger, M. (1953/1996). *Being and Time*. State University of New York Press.
8. Heideger, M. (1988). *The Basic Problems of Phenomenology*. Indiana: Indiana University press.
9. Heidegers, M. (1998). *Malkasceļi*. Rīga: Inteleks.
10. Jaspers, K. (2003). *Way to Wisdom: an Introduction to Philosophy*. Yale Univerity press.
11. Gulla, A. (2010). *Creating values in life: Personal, moral, Spiritual, Family and Social Values*. Bloomington, Indiana, USA.
12. McCarty, V.A. (1978). *The Phenomenology of Moods in Kierkegaard*. Boston: Nijhoff.
13. Rozenblats, J. (1998). *Profesionālo vērtību veidošanās audzēkņu un pedagogu mijiedarbībā Tehniskajā ģimnāzijā*. Disertācija pedagogijas doktora grāda iegūšanai. LU (Ar rokraksta tiesībām) 114.lpp.
14. Shaw, H., Degazon, C. (2008). *Integrating the Core Professional Values of Nursing: A Profession , Not Just a Career*. *Journal of Cultural Diversity* 2008 Spring;15(1):44-50.[tiešsaiste][skatīts 16.02.2013] Pieejams:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19172979>
15. Špona, A. (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
16. Vedins, I. (2008). Patiesība un vērtības. *RTU Zinātniskie Raksti*. Humanitārās un sociālās zinātnes. Sērija 8; Sējums 15, 109.-118.lpp.
17. *Vienotas metodikas izstrāde profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšanai un sociālo partneru iesaistei un izglītošanai. ESF projekts. Teorētiskais pamatojums* (2007). [tiešsaiste] [skatīts 3.02.2013.]. Pieejams:
<http://www.lddk.lv/index.php?main=77&p=1265>
18. *Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development* (2009), UNESCO, Paris, 2009. [tiešsaiste] [skatīts 27.01.2013.]. Pieejams:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001849/184944e>

Inese Augškalne	Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts Klostera ielā 4, Rīgā, LV 1050 E-pasts: inkalne@gmail.com Tel.: +371 29725945
Beatrise Garjāne	Rīgas Pedagoģijas un vadības augstskola Imantas 7. līnija 1, Rīga, LV-1083 E-pasts: beatrise.garjane@rpiva.lv Tel.: +371 67808033
Jānis Rozenblats	Rīgas Tehniskā koledža Braslas ielā 16, Rīgā, LV 1084 E-pasts: janis.rozenblats@rtk.lv Tel.: +371 67081400